

Šiame numeryje:

Savaimingas, bet kolegiškas žmogus. Antanas ir Anastazija Tamošaičiai tautodailės kelyje. Mane tebešildo Graikijos saulė. Pašnekesys su dangum ir žeme: Jurgio Blekaičio poezijos knyga. Jurgio Blekaičio eilėraščiai. Jaunatviško bruzdėjimo veteranui Antanui Rimydzuiui 75 metai. Dėmesys kompozitoriui Br. Kutavičiui ir jo „Dzūkiškoms variacijoms“ amerikiečių spaudoje.

Kertinė Paraštė

Savaimingas, bet kolegiškas žmogus

Velykinio laikotarpio Mišių tekstuose jūsų mintis greičiausiai užklius už skaitymo, kuris vaizduoja, koks buvo gyvenimas pirmųjų krikščionių, tuoj pat išgyvenus Kristaus prisikėlimą. Ši prisikėlimą jie išgyveno ne vien kaip asmeninį Jėzaus įvykį, bet kaip įvykį, giliai paliečiantį ir juos pačius. Apaštalų darbų knygoje skaitome, kad pirmieji tikintieji buvo vieningos sielos ir širdies. „Ką kas turėjo, nė vienas nevadino savo nuosavybe, bet jiems visa buvo bendra“. Kas turėjo turto, davė apaštalams, kad būtų dalinama tam, kam reikėjo. „Taipogi jų tarpe nebuvo vargšų“ (Apd. 4, 32 — 35).

Skaitant šiuos žodžius, daug kam į galvą ateis mūsų laikų socialinės problemos. Kils klausimas, ar ne geras dalykas yra komunizmas, jei pirmieji krikščionys jį praktikavo. Kai kas mano, kad komunizmas būtų visai gera visuomeninė santvarka, jeigu ji nepersekiotų tikėjimo ir nevaržytų žmonių laisvės. Tai yra klausimai, kurie galės užklupti ir šių mišių dalyvi.

Kaip mes į šią problemą turime žiūrėti? Kodėl Bažnyčia savo ilgoje istorijoje nepasuko komunistinio tvarkymosi keliu? Norėdami rasti į tai atsakymą, visų pirma padarykime gilesnę šio teksto analizę, o paskui pažiūrėkime į kai kuriuos naujo popiežiaus Jono Pauliaus II. pasisakymus jo išėjusioje pirmojoje enciklikoje.

Visų pirma tiek pirminiam „komunizme“, tiek vienuoliniame gyvenime svorio centras krinta ne ant to, kad žmogus būtų beturtis, bet ant to, kad jis sugebėtų duoti. Ne vargšas yra krikščionio idealas, bet duodantis žmogus. Tai liudija ir šiame skaityme esantis sakiny: „Jų tarpe nebuvo vargšų“. Ir vienuolis yra vertingas ne dėl to, kad jis nieko neturi, bet dėl to, kad jis sugeba viską atiduoti, ką jis ga-

lėtų turėti, bendram labui. Taip mes turime suprasti ir šį Mišių skaitymą.

Dabar pažiūrėkime, ką įdomaus mes šiuo reikalu galime rasti naujo popiežiaus pirmojoje enciklikoje. Joje ypač dvi mintys yra vertos dėmesio čia mums rūpimu klausimu. Visų pirma didelis pabrėžimas kiekvieno atskiro žmogaus vertės, ir antra, išryškinimas kolegiškos dvasios, kurią popiežius nori plėsti visuose Bažnyčios gyvenimo sluoksniuose. (Nukelta į 2 psl.)

Mazilietuvių tautiniai drabužiai (iš knygos „Lithuanian National Costume“).

TAMOŠAIČIAI TAUTODAILĖS KELYJE

VINCAS MACIŪNAS

Skaidau Lietuvių tautodailės instituto 1979 metams besibaigiant išleistąjį Antano ir Anastazijos Tamošaičių knygą „Lithuanian National Costume“ ir džiaugiuos: kaip dailiai ji išspausdinta! Ypač patraukia dėmesį gausios ir puikios iliustracijos (jų tarpe daug spalvotų), darytos modernioje J.B. Danaičio spaustuvelyje, kurią apžiūrėti turėjau malonią progą, pernai lankydamasis Toronte. Tuoj pat betgi šauna ir kita mintis: kiek darbo turėjo būti įdėta autorių į stambų (daugiau kaip pustrčio šimto didelio formato puslapių) ir taip kruopščiai parengtą veikalą; ir dargi užsienyje, kur taip stingame reikalingos literatūros, o ypač autentiškos etnografinės medžiagos. Turime tačiau prisiminti, kad lietuvių tautinių drabužių tyrinėjimas ir taip pat jų propagavimas Tamošaičiams buvo ir tebėra vienas iš pagrindinių jų gyvenimo uždavinių. Tad žvilgtelkime į anuos senesnius laikus, kurių poveikyje subrendo Tamošaičių pažiūros į tautodailę ir pati jų darbo linkmė.

Itin svarbus mūsų kultūros istorijos laikotarpis buvo XX amžiaus pradžia. „Aušros“, „Varpo“ ir kitų patriotinių leidinių pažadinta, ilgametės kovos dėl spaudos laisvės užgriūta, susipratusių šviesos menės prislaugusių, 1905 m. Vilniaus Didžiojo seimo, kurin suplaukė apie 2000 dalyvių (negrįdėtas neregėtas dalykas svetimųjų pavergoje Lietuvoje!), politiskai subrandinta tauta rengėsi savarankiskam valstybiniam gyvenimui. Jei pirmiau aidėjo Kudirkos raginimas

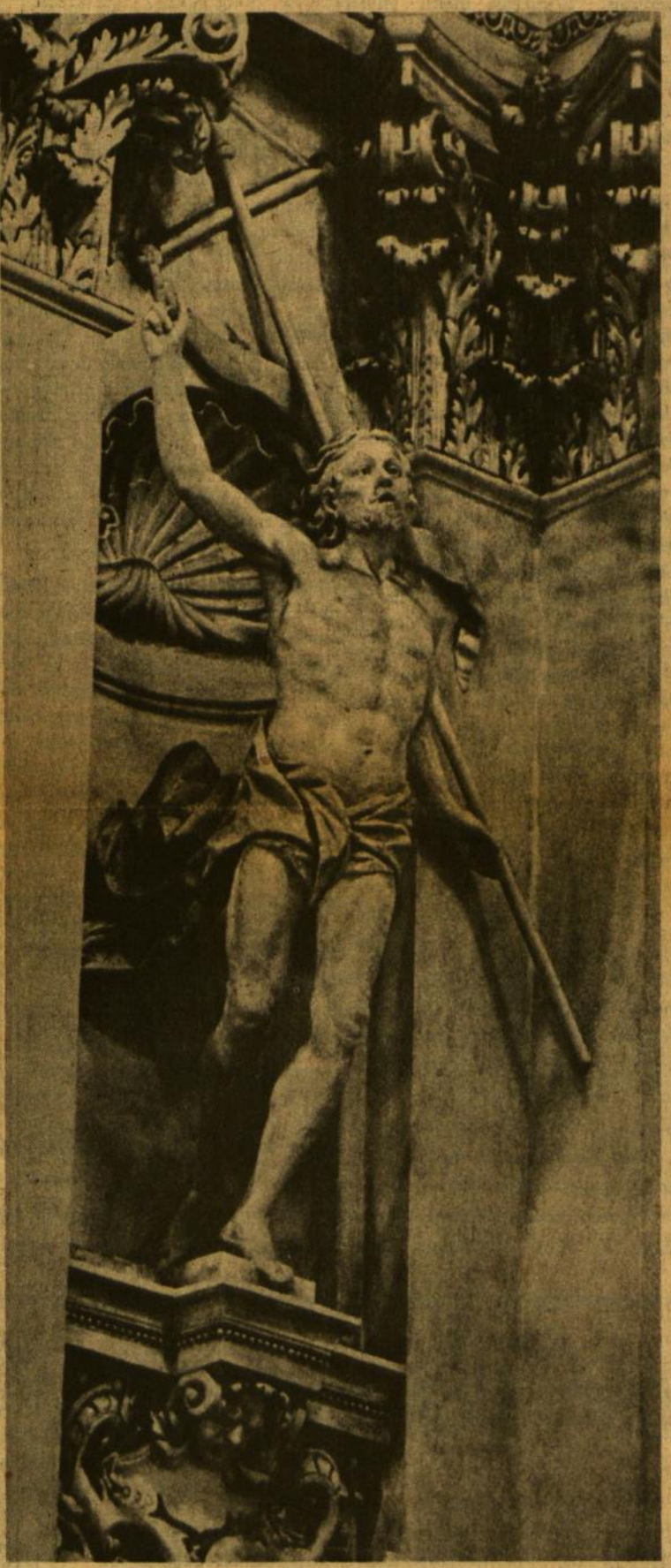
„Kelkite, kelkite, kelkite!“, tai dabar suskambo naujas Maironio dainos žūkis: „Į darbą, broliai, vyrs į vyrą!“ O to darbo visose tautos gyvenimo srityse buvo tiek ir tiek, nes daug kur buvo atsilikta nuo kitų, kultūriniam darbui palankesnės istorinės sąlygos turėjusių tautų.

Guodėsi Vaižgantas, 1913 m. kalbėdamas Taline naujojo estų teatro atidarymo proga: „Jūs ir mūsų vienodas padėjimas, vienodos politinės sąlygos, kuriomis turime dirbti, keldami savotišką savo tautų kultūrą. Visi mes smarkiai pasivėlavome toje kultūrinimo kelionėje. Dažnai net rankos lėpsta, dažnai imi nusiminti, atsiminus, begutik pasiseks pavyti kitos tautos. [...] Mažosioms tautelėms, atstumtoms nuo plataus politinio gyvenimo, [...] palieka nusigręžti į kitą pusę, kur kas garbingesnė: į puoselėjamą savotiškų kultūrų, ir tai sukrauti į bendrąjį žmonijos išdą“ (Vaižgantas, „Apie Baltiją“, 1919, p. 59-60).

Tą pačią mintį karštai skelbė S. Čiurlionienė: „Garbė tiems, kurie su tokiu atsidavimu mokėjo tarnauti liaudies švietimo idėjai, bet giliai įsitikinusi esu, kad joks visuomenės darbas neišgelbės mūsų nuo išaukštinimo ir pražūties, jeigu nepasirūpinsime pasigaminti savo kultūrą, jeigu nemokėsime rasti savo žodžio, jeigu neieškosime patys savyje gilių gyvasties šaltinių. Tie šaltiniai turėtų apsirėkšti mūsų etikoje, moksle ir dailėje ir tuomet gaivintų mums dvasią ir būtų mūsų tikro kilimo parama. [...] Užmirštame tai, kad politiskai ir ekonomiskai galima tautą pavergti, bet jeigu ji daboja savo turtus ir juos brangina tikrai, tai joks galiūnas neištautins ir nesunaikina jos“ (S. Čiurlionienė — Kymantaitė, „Lietuvoje“, 1910 p. 37-38).

Entuziastingai šaukė J.A. Herbačiauskas: „Neišdžiūvo ir niekados neišdžiūtas tautybės šaltinis, iš kurio yra pasemtos Lietuvos dainos, mitai, legendos... Tai gi semkim iš to gyvo šaltinio visas mūsų meniškas spėkas ir tverkim dar gražesnę, dar galingesnę Jaunos Lietuvos Legendą“ („Vilniaus žinios“, 1908, nr. 21).

Viena iš pagrindinių tautinės kultūros versmų turėjo būti tautodailė. Įtikinėjo Čiurlionienė: „... kas tai yra mūsų dainos dėl mūsų? [...] Tenai išreikšta tautos siela ir jos gaminimas (dabar pasakytume: kūryba), tenai pirma gryną Lietuvos poezijos pradžią [...] ir iš ten reikėtų ieškoti patarimo ir pamokslų [pamokymų], kokiais keliais turėtų žengti naujoji poezija“ („Lietuvoje“, p. 33). Kitoje vietoje Čiurlionienė aukština aukština L. Rėzos dainų rinkinį: „... tai anga į tikrąją Lietuvos poeziją, tai gyvų — gyviausias šaltinis, kuriame gali nusiplauti svetimtautiškas dulkes, skolintus mokslus, kaip poeziją rašyti; tai šaltinis, ant kurios kranto pasilenkus ir praręgę, kaip ją skaisčiose bangose bjauriai atspindi mūsų šiandieninės poezijos veidas, apvilktas lyg kokia kauke — gėda apima... Štai kaip Lietuvoje dainuotai Pasimokykime!“ (S. Čiurlionienė —

Priskeliantis Kristus Sv. Petro ir Povilo bažnyčioje, Antakalnyje, Vilniuje (XVII amž.).

Kymantaitė, „Iš mūsų literatūros“, 1913, p. 7).

Krėvė (tada dar studentas) su L. Gira savo atsišaukime dėl numatytų literatūros ir tautosakos leidinių rašė: „Dzūkai turi daugybę dainų [...] kurios gali būti brangiu papuošalu net daug turtingesnių raštų negu mūsų. [...] Ne vienas Dzūkijos padavimas gali po įkvėpta dailininko plunksna persikeisti į įstabiausiąjį paveikslą“ („Vilniaus žinios“, 1907, nr. 103). Ir tikrai, Krėvės „Dainavos šalies senų žmonių padavimai“ išsiskleidė įstabiausių tautosakinio stiliaus žiedu mūsų literatūroje.

Jei Krėvė ir Čiurlionienė žavėjosi dainų poezija, tai Čiurlionis dainų melodijose įžvelgė pagrindą ateities lietuviškajai muzikai ir ne be tam tikro kartėlio rašė (1910): „Lietuvių muzika, galime pasakyti drąsiai, turi ateitį prieš save, bet šiandien jos dar visai nėra. Pasilikome toli

nuo visų. Žmonės žino apie tirolečių, čigonų, turkų, arabų, ukrainiečių muziką, bet apie lietuvių muziką joks prancūzas ar anglas nei sapnuote nesapnavo. Neieškokime taip toli; kaimynas lenkas ar rusas išgi nieko nežino, retkarčiais tik šį tą yra girdėjęs. Dėl ko taip yra? O tai dėl to, kad lietuvių muzika dar tebeilgis liaudies dainose ar užrašuose, kurie tuo tarpu teturi muziejaus vertę. Tos dainos, tai tarytum brangaus marmuro uolos, ir laukia jos tik genijaus, kuris mokės iš jų pasigaminti nemirtingus veikalus. [...] O dainų, naujų dainų, kurios kiltų stačiai iš prabėgusių dvasios... niekas jau negamina [nekuria]. Teisybė, yra naujų kompozicijų, kaip antai: „Miškas užia...“, „Kur banguoja Nemunėlis“, bet tiek jose tėra lietuviškumo, kiek katė išverks. [...] Bet nereikia nustoti vilities, kartojo tai atsimindamas, jog turime mūsų senas dainas. Ir ateis laikas, kuomet mūsų kompozitoriai

atidarys tą viešpatiją ir, sendami iš tų turtų savo įkvėpimą, atras žirdyje seniai nejudintas stygas, ir tuomet visi geriau suprasime save, nes tai tikra lietuvių tautos muzika“ (M.K. Čiurlionis, „Apie muziką ir dailę“, 1960, p. 297-298).

Stiprėjo dėmesys ne tik tautosakai, bet ir tautodailėi. A. Zmuidzinavičius, vienas iš aktyviųjų pirmosios lietuvių dailės parodos rengėjų, rašė „Vilniaus žiniose“ (196. X. 7): „Jos tikslas: parodyti viešai, kad ir lietuvių turi dailę. [...] Bet kiek dailės ir dailininkų mes randame kaimuose! Kiek ten audžiama tikrai gražių ir originalių juostų ir marginių, kiek išsiuvama ir mezgama puiklusių sluvinų ir mezginių! Mūsų kaimo skulptoriai ir rėžikai dažnai yra tikri artistai. Priminkim tikrai lietuviškas lazdas, lentynėles (kankas) ir kitokius įvairius išdarbus iš medžio ir molio“.

Čiurlionis ne tik žavėjosi liaudies dailę, bet ir tikino, kad „ji turi būti mūsų dailės pamatas, iš jos turi pakilti savotiškas lietuvių stilius, ji yra mūsų pasididžiavimas, nes tas gražumas, kurį turi savyje, yra grynas, savotiškas ir išimtinai lietuviškas“ („Vilniaus žinios“, 1908, nr. 25).

Didelis liaudies meno mylėtojas dailininkas A. Jaroševičius, parengęs puošnų lietuviškų kryžių albumą, Lietuvių dailės draugijos 1913 m. išleista, labai ragino mūsų šviesuomenę susirūpinti tautodailę, ją palaikyti ir ugdyti: „Pirma inteligenti ja turi pažinti tautos dailę, giliau suprasti jos uždavinį bei tikslą ir kitiems tai išaiškinti. Liaudies savo pareigą padarė, ką galėjo, tai pagaminio, ir savo darbu vaisius pveda kitiems, aukščiau už ją pakilusiems. Kad jos padaryta pradžia nežūtų, kad tautos dailius paveldą augtų, vis tobulesnių ir tobulesnių pavyzdžių duodamas, tuojau reikalinga kultūros žmogaus pagalba, jo toje srityje pasirodymas. Tik tuomet, visiems, visai tautai pradėjus rūpintis reikalu, pamatysime pirmuosius stiliaus ženklus, o paskui ir jį patį išvysime“ („Vairas“, 1914, nr. 10, p. 4).

Užėjęs Didysis karas smarkiai suvaržė kultūrinės veiklos galimybes, o drauge ir mūsų tautodailės mylėtojų bei jos tyrinėtojų užsimojimus. Nepriklausomai Lietuvai organizuojantis, kūrybinis darbas užtvėrė visose valstybinio, ekonominio ir kultūrinio gyvenimo srityse. Nebetrūkdė okupacinė svetimųjų valdžia, bet labai sunkino darbą kvalifikuotų žmonių ir ypač lėšų stoka, nes kraštas buvo labai nualintas karo. Vis dėlto, darbas ėjo. Nebuvo pamiršta ir tautodailė. Vienas iš minėtų tautodailės žmonių buvo 1925 m. tarptautinėje dekoratyvinio meno parodoje Monzos mieste (Italijoje) dailininkas A. Varno iniciatyva suorganizuotasis lietuvių skyrius, kuriame Čiurlionio galerija išstatė tautodailės (liaudies skulptūros, juostų ir kt.) rinkinį, o A. Varnas lietuviškų kryžių nuotraukas. Skyrius susilaukė nemaža dėmesio ir parodos proga išleisti knygą buvo gana gausiai iliustruota lietuvių tautodailės paveikslais. Tais pačiais 1925 m. pasirodė itališka G. Salvatori knyga apie lietuvių liaudies meną, kuri buvo išleista ir angli kalba.

Mūsų tautodailininkai susilaukė paramos iš nelauktos, rodos, vietos, iš Žemės ūkio rūmų. Pagrindinis tos institucijos rūpestis, žinoma, buvo žemės ūkio ir įvairių jo šakų skatinimas, žemės ūkio parodų rengimas, ūkininkams skirtos spaudos leidimas, žemės ūkio organizacijų rei-

(Nukeltas į 2 psl.)

Tamošaičiai tautodailės kelyje

(Atkelta iš 1 psl.)

kalai, ūkininkavimo metodų tobulinimas ir t.t. Šalia to visko susidomėta ir kaimo meistrų bei menininkų dirbiniais. Kad tais dalykais rūpintų, prie Žemės ūkio rūmų buvo įsteigtas Namų pramonės skyrius, kuriam 1930-1937 m. vadovavo visuomenininkas K. Bielinis, garsojo knygnešio Jurgio Bielinio sūnus, o 1937-1940 m. A. Tamošaitis.

Kad padėtų kaimo meistrams tobulinti savo darbą, Žemės ūkio rūmai išleido nemažą praktinio pobūdžio knygų, kurių tarpe svarbiausias buvo daugiapūs "Sodžiaus menas". 1931-1939 m. jo buvo išleistos septynios knygos (paskutinė dvigubai numeruota: 7-8): 1) rinkiniai audiniai, 2) prijuostės ir žiškų rinkiniai, 3) liaudies meno dirbinių raštai, 4) juostos, 5) mezgimo nėrimo raštai, 6) senoviskų rankdarbių raštai, 7-8) lietuvių moterų tautiniai drabužiai.

Leidinio tikslą ir užsimojimus geriausiai paaiškina ši Žemės ūkio rūmų pratarms prie pirmosios knygos ištrauka: "Kada kuriam mokytis liaudies meno? Žmogui tenka pasidaryti po platųjį pasaulį, pamatyti turtingesnių, kultūringesnių kraštų, tai jis pastebi, kad šis mūsų liaudies turtas savo gražumu, originalumu toli prašoka tolygų daugelio anų tautų turtą. Tiesa, daugelis šių dienų kultūringų tautų seniai atsiskė nuo savo liaudies meno ir pakeičia jį fabričių dirbiniais. Todėl tos tautos, pamačiusios lietuvių liaudies dirbinius, labai domisi jais, stebisi jų gražumu, originalumu ir neatsigėri mūsų žmonių sugebėjimais ir skoniu. Taigi turėtume suprasti, kokių didelių išsenovės palikto turto savininkai esame, turėtume saugoti mūsų liaudies meno ypatumus ir mokyti iš jo naujų tolygių brangenybų kurti. Mūsų kartos uždavinys yra tuos liaudies kūrybos turtus, kurie jau išėjo iš gyvenimo apyvartos, surinkti ir neduoti jiems žūti. Bet to būtų mažai. Mūsų liaudies meną mes turime visokeriopai palaikyti, iš senų amžių atėjusių jų išvaizdą, raštus, spalvas tobulinti ir taikyti naujiesiems šių laikų meno dirbiniams. [...] Kitaip sakant, turime eiti prie to, kad mūsų kaimų ir miestelių gyventotojai, turėdami laisvo, laiko ir nuo senų laikų išsilikusių mūsų liaudies meno vertybių, sugebėtų jas taikyti šių dienų reikalavimams ir imtųsi plačiai gaminti tokių

daiktų. Tikrai būtinai reikia, kad tų gaminių gamyba būtų išvaizda, raštai, papuošimai būtų originalūs, mūsų liaudies meno motyvais paremti. Toksai darbas ir rūpi Žemės ūkio rūmams. Žemės ūkio rūmai tokių dirbinių gaminių nori įstatyti į tinkamas vėžes, sutvarkyti jį namų pramonės pagrindais. [...] Tais įvykdyti Žemės ūkio rūmai mano leisdami specialią literatūrą bendru "Sodžiaus meno" vardu. Tai gi "Sodžiaus menas" ras žinių ir pavyzdžių kaimo audėjos, mezgėjos, staliai, žaislų dirbėjai, šaltkalviai, puodžiai ir kiti. Visos žinios ir pavyzdžiai bus tiekiami kuo prieinamiausia forma, kad jais galėtų naudotis visi, kas norės verstis namų pramonė, pagrįsta liaudies meno pradmenimis. "Sodžiaus menas" mūsų liaudies švietėjai ir visi tie, kas norės plačiau pažinti mūsų tautos kūrybą, ras pavyzdžių iš įvairių liaudies meno sričių. [...] "Sodžiaus meno" piešinius ir tekstus paruošė A. Tamošaitis".

Žemės ūkio rūmų iniciatyva ne liko nepastebėta ir buvo palankiai įvertinta. Žymusis tarptautinio masto dailininkas M. Dobužinskis, dešimtį metų gyvenęs nepriklausomojoje Lietuvoje ir čia įsijungęs į Lietuvos meno gyvenimą (kurį laiką dėstė meno mokykloje, o paskiau turėjo savo privačią meno studiją, Kauno teatrui nupiešė daug puikių dekoracijų, buvo valstybės ženkliui nustatyti komisijos narys ir 1933 m. parašė studiją apie vyti), "rašė apie lietuvių liaudies meną: "Nežinau, kuriame Europos užkampy būtų galima rasti savo archaiskumą ir gyvenimiškumą jam panašų meną. Suprantama, anksčiau ar vėliau dėl nūdieninės mechaninės kultūros šis menas turės žūti, bet šiandieną visomis galiomis reikia jį apsaugoti, palaikyti ir vertinti. Galime pasakyti, kad jam apsaugoti ir įvertinti padaryta jau gana daug. Išleista visa eilė knygų apie Lietuvos liaudies meną, greta muziejų daugelį skaičių kitų kolekcionierių, — labai sveikintinas reiškinys mūsų jaunųjų kultūroje. Vieno būtų galima pagedauti: su liaudies menu supažindinti platesnę publiką. Jau daug liaudies išdirbinių srity padarė Žemės ūkio rūmai, man rodo, galėtų imtis rengti liaudies kūrybos sistemingas parodas. Galima pagedauti dar daugiau: aš baigiu savo straipsnį tuo, kuo pradėjau, — menas neturi užsidaryti savo tėvynės ribose. To tikrai originalaus lietu-

vių liaudies meno užsieninės parodos būtų ne tik ad majorem Lituaniam gloriam, bet bendrai turėtų reikšmės visam menui. Nėr jokių abejonių, kad Europoj tokios demonstracijos būtų gana aktualios ir sukeltų rimtą susidomėjimą" (M. Dobužinskis, "Kelios mintys apie tautinio meno kelius", "Naujoji romuva", 1932, nr. 24, p. 555).

Žemės ūkio rūmai taip ir darė: jie siuntė lietuvių namų pramonės dirbinius į tarptautines parodas Paryžiuje (1937), Berlyne (1938), New Yorke (1939).

Žemės ūkio rūmų veikla nenutylėta ir 1964 m. Lietuvos mokslų akademijos išleistoje "Lietuvių etnografijos bruožuose", nors ir neigiamai ideologiniu požiūriu ten (G. Niunkienės straipsnyje "Audiniai ir jų gamyba") vertinama: "Tam tikrą darbą liaudies audimo bei audinių propagavimo srityje nuveikė ir buržuaziniai Žemės ūkio rūmai, savo leidinyje "Sodžiaus menas" (I-VIII t.) paskelbė vertingos medžiagos apie įvairių Lietuvos etnografinių sričių audinius, jų audimo techniką, ornamentiką, spalvinius derinius. Žemės ūkio rūmų organizuotų periferijoje audimo kursų tikslas buvo populiarinti tradicinį namų audimą, supažindinti jaunąsias audėjas su liaudies audimo technika, su tradiciniais audinių raštais ir pan. Ši Žemės ūkio rūmų veikla, kaip ir apskritai primygtinis lietuvių liaudies feodalinės buities idealizavimas, turėjo tikslą sklepti nacionalizmą bei tautinį šovinizmą, ugdyti liaudies masėse nacionalinį uždaramą ir kitų tautų kultūrinių pasiekimų menkinimą" (p. 288).

A. Tamošaičio parengtas ir Žemės ūkio rūmų išleistas "Sodžiaus menas" buvo pamėgtas ir plačiai pasklido. Rašė tautotyrininkas K. Mekas: "Sodžiaus meno" keliamos idėjos kaimo randa didelį pritarimą. Dabar kiekviena geresnė kaimo audėja ar mezgėja savo turtingus raštus papildo, pajavirina raštų pavyzdžiais iš minėtų "Sodžiaus meno" knygų. "Sodžiaus meno" knygas rasi prie staklių labiausiai dar surūkusio kaimo pirkaitė ir aukštai langais ir čerpėm dengtu stogu naujaukurio gryčio" ("Naujoji romuva", 1939, nr. 45, p. 818).

Žemės ūkio rūmams, pasiūvusiems globoti ir plėtoti sodžiaus meną, Antanas Tamošaitis buvo tarytum pačios Apvalždos atsispauskas. Pavyzdinė jo darbo sėkmė tiesiogiai išplaukė iš jo šimtaprocentinio atsidėjimo tautodailėi, su kuriuo laimingai jungėsi energija ir suma-

Zanavykai išieginiais drabužiais (iš knygos "Lithuanian National Costume").

numas. Iš gimtosios Zanavykijos atvykęs Kauno meno mokyklon, 1929 m. ją baigęs ir dar pasimokęs M. Dobužinskio dailės studijoje, Tamošaitis dėstė įvairiose mokyklose, o taip pat rengėsi dailininko karjerai, kaip ir jo moksladraugiai A. Gudaitis, V.K. Jonynas, L. Kazokas, A. Samuolis, A. Valeška, V. Vizgirda ir kt. Dar 1925 m. Tamošaitis drauge su kitais organizavo jaunųjų dailininkų parodą, iliustravo knygas, kūrė ekslibrisus, suprojektavo ateitininkų ženklą, laimėjo tuo tikslu skelbtą konkursą. Drauge vis labiau domėjosi tautodailė. Atsakdamas į "Tėviškės žiburių" (1980, nr. 4) redakcijos paklausimus, Tamošaitis prisiminė, kad dar "jaunas dailininkas, pradėjau rinkti į muziejus lietuvių liaudies meno dirbinius

(1926 - 38). Tuoju susidūriau su kaimo moterimis: reikėjo užrašinėti jų pasakojimus, kaip kuris audeklas išaudžiamas, iškašomas parenkami raštai. Žiemos metu, grįžęs iš ekspedicijų, pats ėmiausi audinių studijų. Atsivežiau iš kaimo į Kauną audimo stakles, prisipirkau vėniškų audimo knygų ir "perkramčiau" tekstilės mokslą. Audinių reikalais pradėjau rašyti spaudoje ir skaityti paskaitas. Švietimo ministerija pakvietė mane dėstyti dailę ir audinius [Kauno] Moterų dailės darbų mokykloje. [...] Žemės ūkio rūmai 1930 m. pakvietė mane tekstilės ir liaudies meno instruktorium. Aplankiau Latviją, Estiją ir Suomiją, susipažindamas, kaip tuose kraštuose senasis liaudies menas ir tautiniai drabužiai grįžta į gyvenimą. Parengiau programą, kaip Lietuvoje tuos reikalus reikėtų

tvarkyti. Ž ū. rūmai parūpino lėšų knygai "Sodžiaus menas" išleisti, įvairiems kaimo audėjų, mezgėjų kursams. Žemės ūkio akademija pakvietė skaityti tekstilės ir liaudies meno kursą".

Čia dar pridėsim, kad šalia "Sodžiaus meno" Tamošaičio buvo parengti ir keli kiti tos rūšies leidiniai: "Audimas" (1933), "Austiniai kilmiai" (1935), "Staltiesės" (1935); be to, rašė tautodailės klausimais įvairioje periodikoje ir "Lietuviškojoje enciklopedijoje". Porą metų (1940 - 1942) padėstęs Vilniaus dailės akademijoje, 1942 - 1944 m. buvo Kauno taikomosios dailės instituto dekoratyvinių audinių skyriaus vedėjas.

Tamošaitis nebuvo tik liaudies meno rinkėjas ir tyrinėtojas, bet drauge ir entuziastingas jo propaguotojas. Jo parengtų leidinių pratarms tai tikri atšilaukiai ir skaitytos, kad pamiltų tautodailę ir ja užsimtų. Kadaise Daukantas pasisakė: "... ne dėl mokytojų vyrų ir galvočių, bet dėl tų motinų rašių, kurios geba savo vaikams darbų jų bočių prabočių pasakoti, o be raštų daug kartų apsirinka". Panašiai ir Tamošaitis savo raštus skyrė ne rafinuotiems meno kritikams ir mokytiems jo tyrinėtojams, o visų pirma kaimo žmogui, kad savo paprastu, bet taikliu žodžiu jį sudomintų, pamokytų ir paskatintų užsimti tautodailės darbus. Štai pvz. penktojoje "Sodžiaus meno" knygoje Tamošaitis karštai įtikinėjo: "... nieko nėra tautai brangesnio už jos kultūrą, kurią jos protėviai amžiais kūrė, nieko jai negali būti šventesnio už tėvų kalbą, papročius ir meną. [...] Lietuvis, vargeli vargdamas, sunkų baidžiavos jungą vilkdamas, kūrė savo skambiasias dainas, nuostabaus grožio kupinus kryžius, nuoširdžių paprastumu dvelkiančias šventųjų statulėles, gyvenimišką išmintį trykštančią tautosaką ir t.t. [...] Savotiško grožio mes randame senovės lietuvių gyvenamose namuose, kėtyse, kai kuriuose medžio dirbiniuose (prievarpstėse, krėsluose ir kit.), sodžiaus audiniuose ir t.t. Sodžiaus menininkai, ir rūbus gamindamies, kreipė dėmesį į visų rūbų darnumą. [...] Kiekviena jos [lietuvių] rūbo dalis vis kitaip, kitokliausiomis spalvomis ir raštais austa ar siuvinėta, tačiau visos jos yra gražiai suderintos. [...] Sodžiaus meną būtinai reikia studijuoti ir, kiek galint ugdyti, nes jis yra pamatas, iš kurio gali ir turi išaugti didysis mūsų tautos menas; sodžiaus menas yra niekad neišsenkantis lietuviškojo stiliaus kū-

Kertinė paraštė

(Atkelta iš 1 psl.)

Kas labiausiai krinta į akis šiame popiežiaus dokumente, tai dėmesys individualiam žmogui, vis tiek ar jis būtų geras, ar blogas. Žmogaus niekas negali atstoti, nei jokia organizacija, nei valstybė. Pirmaeilis Dievo partneris žemėje yra žmogus. Pasak popiežiaus, kiekvienas žmogus rašo savo asmens istoriją savo apsisprendimais, savo ryšiais, savo santykiavimais, savo situacijomis, kuriose jam tenka gyventi. Ir Bažnyčios vadovybės dėmesio centre yra ne kas kita, o žmogus savo konkretybėje. Bažnyčia negali likti abejinga, jei kas kėsina si prieš atskirą žmogų. Iš to seka išvada, kad popiežius negalėtų pritarti pažiūrai, jog reikia atimti iš žmogaus teisę būti savo turto šeimininku. Neleistina žmogų paversti ne ekonominėje srityje.

Tai yra viena žmogaus sampratos pusė, kuriai atstovauja naujas popiežius savo pirmajame žodyje Bažnyčiai ir pasauliui. Bet šalia jos yra ir kita. Ją išreiškia kolegialumo samprata. Žmogus neturi būti vienišas, bet kolegialus. Kolegialumo idėja, kuri gyvai išliko II Vatikano susirinkime, popiežius ima kaip savo ir skelbia, kad jos reikšmė yra didesnė, negu ligi šiol ji yra buvusi suprantama ir vertinama.

Jeigu dabar su šiomis mintimis grįžtume į pirmųjų krikščionių socialinį susivarkimą ir į marksistinį komunizmą, pastebėtume skirtumą. Mums reikia atsakyti marksistinio komunizmo, bet vietoj to ugdyti kolegialumo dvasią. Ji nuo komunizmo skiriasi tuo, kad ji iš žmogaus neatima jo nuosavybės ir žmogų supranta kaip atsakingą visuomeninį veiksnį, kuris tačiau turi giliai solidarumo sąmoję su kitais žmonėmis. Žodį solidarumą popiežius taip pat savo dokumente panaudoja keletą kartų.

V. Bgd.

rybai. Sodžiaus menu mes turime labai susirūpinti dar ir todėl, kad jis pastaruoju metu ėmė smarkiai nykti. [...] Šiandieną daug su pigiais fabričių dirbiniais ir mūsų sodžių eina ir savotiška "miesčioniška" kultūra, ir ji tiek stipri, jog tradiciniam lietuviui sunku prieš ją atsisipirti. [...] (Bus daugiau)

Mane tebešildo Graikijos saulė

EGLE JUODVALKĖ

„Ko jie tikėjosi? Kad mes sudėsim rankas ir pasiduosim? Dvasia mums užgynė taip pasielgti. Ir mūsų istorija — tūkstančius metų ir kartų kartas garbinga, didinga, puiki — mus kitaip išmoko. Ne. Kreta turėjo priešintis ir ji priešinosi visom išgalėm“.

THE CRETAN RUNNER,
G. Psychoundakis

Rudenį nuo Miuncheno darganos savaitėi pabėgau į Kretą — kalnų ir žvirgždo, griuvėsių ir betono, alyvmedžių ir palmių salą, apsupktą Egėjos jūros.

Jos istorijos santrauka: Trečiame ir antame tūkstantmetyje prieš Kristų buvo sukurta minoinė — seniausia aukštoji Europos kultūra. Jai žlugus apie 1400 metus prieš Kristų, Kretą užvaldė pirmieji ateiviai — graikai achajai. Juos pasekė graikai dorėnai, romėnai, arabai, Bizantijos imperatoriai, Venecija, turkai. Tik pačioje devynioliktojo šimtmečio pabaigoje Kreta atgavo nepriklausomybę, o 1913 m. susijungė su Graikija. Antrojo pasaulinio karo metu ji buvo užkariauta vokiečių, tačiau vietinių partizanų tinklas su anglų karių pagalba veikė iki karo pabaigos. Tai tauta, kuri kentė ilgus vergijos šimtmečius, vieną po kitos pergyveno mažiausiai aštuonias okupacijas, bet nesusiliejė su svetimomis

kultūromis, neprarado laisvės troškimo...

Iš Miuncheno į Herakleoną (Irakleion) — pustrečios valandos lėktuvu. Mano bendra keleiviai — vokiečiai, kurie nuo ankstyvo pavasario iki rudens, kaip bitės medų, apipuola Graikiją ir jos salas. Graikų jaunimas visuose didesniuose miestuose moka sakiniuką suregzi angliškai ir vokiškai arba prancūziškai. Anglų kalba gal kiek populiareesnė, nors amerikiečių politika graikų nežavi, ypač po Kipro. Tipingam graikui rūpi jo šeima ir jo kraštas. Jis išvažiuoja užsienin dirbti ne todėl, kad jam negera namuose, bet todėl, kad Graikija yra neturtingas kraštas, nepajėgias išmaitinti savo gyventojų daugiavaikių šeimų. Užsienyje graikas dirba, pluša, kol prasigyvena. Nesvarbu kaip sunku jam pačiam būtų, jis ne užmiršta savo tėvų, brolių ir seserų, dalį uždarbio paskirdamas jiems.

Po Antrojo pasaulinio karo Graikiją užplūdęs turizmas, graiko akimis žiūrint, yra ir blogis ir gėris: krašto ekonomikai labai padeda, bet atostogautojų minios atneša ir negerovių. Kas viešojo Graikijoje prieš dešimtį metų, tas dabar nukeliauęs tenai, anos Graikijos jau neberas. Vietas, kurios lig šiol išlaikė savo paprastumą, graikai saugo kaip didžiausią paslaptį, žino-

dami, kad pirmam turistui apsilankius, įkandin prigarmės šimtai kitų. Bematant pridys betono luitų — viešbučių, atminų krautuvėlių, „pizzas“ ir makaronų valgyklų ir anos mielos, paprastutės vietelės ne ženklo neliks. Dabar ypač Kreta kencia nuo turistų ir kartu su jais sklindančio „modernizmo“. Yra vietovių, kur jau daugiau atostogautojų, nei vietinių gyventojų. Herakleono miesto centre, pavyzdžiui, kas antras sutiktas žmogus yra foto aparatais apsikarstęs, kažin kokia kalba gargaliuojas turistais.

Iš aerouosto autobusu patraukiau į miestą centrą. Jis keliauninkus negailestingai iškrautė pusiauokely, tad teko kelionmaišį užsiverst ant pečių ir pėstute kulniuoti. Buvo smagi, šilta naktis. Gaivus vėjelis, sidabro žvaigždės, apdulkėjęs vieškelis prašyte prašėsi senos, gaudžios, lietuviškos dainos. Neiškenčiau. „Kas nedainuoja karčiamoj gerdamas, o aš padainuosiu in vaiską eidamas...“ Mano laimei tyliose gatvelėse nesirodė niekas, prieš ką būtų reikėję drovėtis ar nutilti.

Ir pasiekus miesto centrą, laimė manęs

Graikijos miestelių idilė.

neapleido. Nors jau buvo dešimta valanda vakaro, kambarį gavau be didelio vargo. Sumetus daiktus, šoviau į Trijų Liūtų kavinę, kurioje pavasarį, kai susipažinau su Herakleonu, rinkdavosi septyni ar aštuoni pažistami. Lauke stovi koks tuzinas staliukų, prie kiekvieno — sauja žmonių. Kitoje pusėje platus, apšviesto tako — dar antra tiek staliukų. Kairėje ir dešinėje daugiau kavinių, viešbutis, restoranai, krautuvėlės, kinas. Netoliese vėjas supa augalotus palmes. Susėdę graikai (čia sąmoningai naudoju vyriškąją lytį), siurbčiodami anyžinę degtinę, užsikąsdami gruzdinta duona, aštriais pipirais, pomidorais ir ožkos sūriu, akimis varsto praeivius, ypač moteris. O jei vyrukas, akim grybštelėdamas praeinančios gražuolės kūną, pagaus jos žvilgsnį, tai graikiškoji savigarba pareikalaus, kad jis būtų ten ta moterį irikiuotą į nugalėtojų legioną. Tos, kurios, tokio dėmesio nenori, vaikšto kitur, vaikšto ne vienos arba eina panarinusios galvas, nesižvalgydamos...

Bičiulių neradau Trijuose Liutuose — matyt, jau kur kitur linksminosi. Paprastai kavinėse sėdima nuo pusės aštuonių iki desimtos. Paskui traukiama kur nors pavalgyti, pašokti, muzikos pasiklausyti. Nors kavinėse graikų, galima sakyti, ir su žiburiu nerasi, šokiuose visad būna. Moters vaidmuo Graikijoje, kaip ir kitose pietiečių šalyse, — Italijoje, Bulgarijoje — keičiasi labai pamažu, girgždant ir vos vos pajudant surūdijusiems, per tūkstantmečius įsigalėjusios vyrų galvosėnos ratams. Graikikes paprastai visur palydi, jei ne tėvas, brolis, ar koks nors šių įgaliotas asmuo; tai jau bent kelios į alkūnę įsikabinusios

Pašnekesys su dangum ir žeme

PR. VISVYDAS

Jurgis Blekaitis, RUDENS RITMU. Eilėraščiai. Išeido Algimanto Mackaus Knygų leidimo fondas 1979 m. Chicagoje. Dailininkas Pranas Lapė. Kongreso bibliotekos katalogo numeris: 79-54940. Tiražas 600 egz. Spaudė M. Morkūno spaustuvė Chicagoje. Knyga kietais viršeliais, 126 psl., kainą — 6 dol., gaunama ir "Drauge".

1978 m. pavasarį Santa Monicoje klausiausi Henriko Kačinskio aktorinio režisieriaus. Išpuilingai skambėjo lietuvių literatūra, tiksliau, lietuvių kalbos sceninė gyvybė. H. Kačinskas atliko ir Jurgio Blekaitio "Mare nostrum". Patiko man šio eilėraščio improvizacinė laisvė ir paprasta, bet drauge mįslinga vaizdų jėga. Eilėraštyje vaizduojamas Maironio dvasinis sąlytis su Baltijos jūra.

Pastarojo motyvo tada neišdėmėjau. Vis dėlto eilėraštis mane pagavo. Pagalvojau: Ar tai tas pats J. Blekaitis, kurio rinkinį "Vardai vandenims ir dienoms" (1964) esu vertęs prieš keliolika metų ir ramiausiai nukišęs į atokią lentyną. Pasirodo, tas pats.

Taip jau yra — kai kurie poetai bresta labai lėtai, tarsi norėdami sugriauti dėsni, kad geriausia poezija nušvinta tik jaunystėje. J. Blekaitis savo jaunystėje didelę poezijos jėgą nenušvito, nes buvo užsiėmęs teatru. Be abejo, tuo pačiu metu jis brandino savyje būsimą poeziją. Tyliai šnekęs su dangum ir žeme. Improvizuodamas rašė, taisė, keitė eilėraščių sąrangą iš pagrindų. Štai bei ten spausdino periodikoje. Mūsų kultūriniam sielovaizdyje jis labiau reiškėsi kaip teatro analizuotojas (išsamus straipsnis apie K. Ostrauską teatrą), ar kaip psichologiskai įžvalgus atsiminimų autorius (apie B. Sruogą, H. Radauską).

Ir štai dabar pasirodė jo uždelstas rinkinys "Rudens ritmu". Čia yra ne tik H. Kačinskio skaitytas "Mare nostrum", bet taipgi apščiail panašaus meninio lygio trumpų ir ilgų eilėraščių, parašytų verilbro forma. Savo turiniu jie visi rodo poetą intymiausių pergyvenimų valandas. XX

amžiaus katastrofų fone išryškėja meilės, draugystės, gamtos, vaikystės motyvai. Poetas šnekasi su savimi ir su kitais, su dangumi ir su žeme.

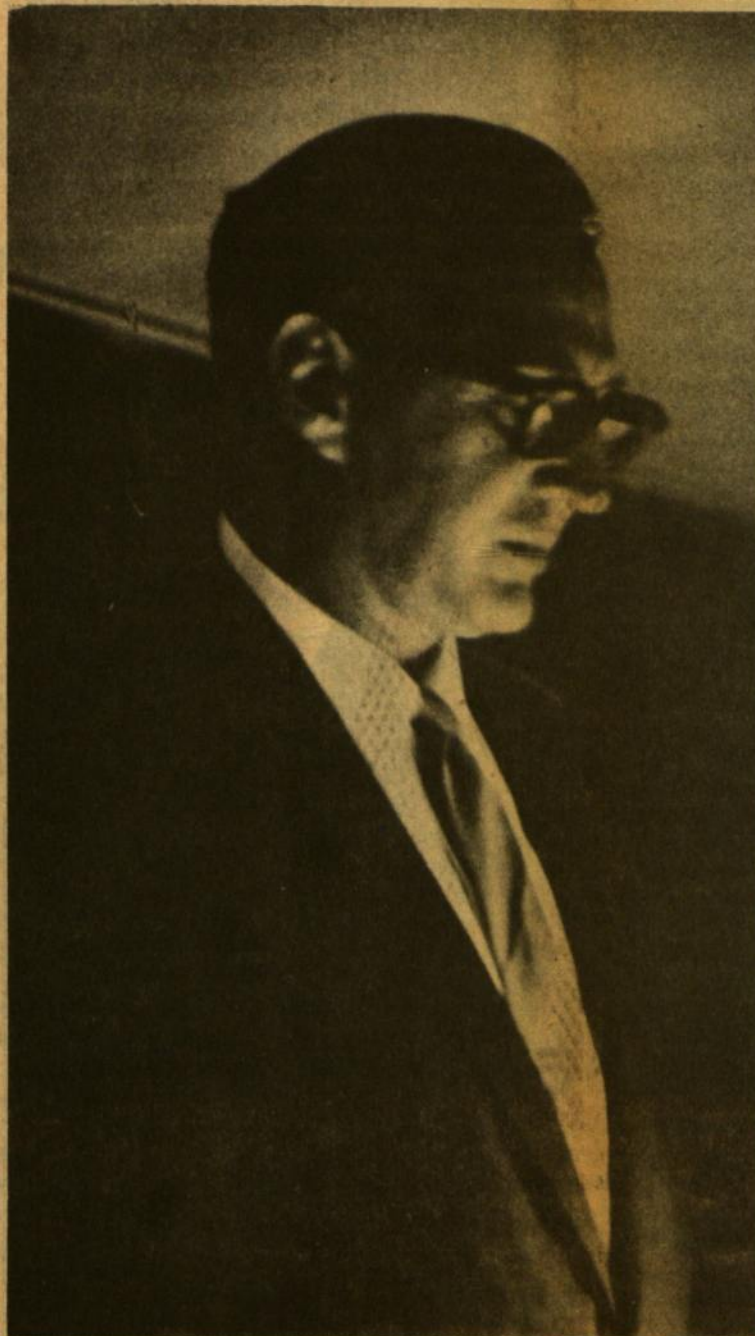
Dažnu atveju J. Blekaitis yra eklektiškas poetas. Jo eilėraščiuose atgarsį randa ir žemininkų (ypač A. Nykos-Niliūno) balsai, ir neornamentuoto žodžio generacijos pakili patetika, net J. Aisčio žaismingos gaidos. Tačiau ilgesniuose eilėraščiuose J. Blekaitis parodo savitą improvizacinę igūdį judriam monologui, kuriame su visu pločiu ir gelme skamba poeto pergyvenimų ir nuotaikų polifonija. Iš tokių struktūriškai įtaigių eilėraščių išdėmėtini: "Dialogas apie nuojautą", "Persimainęs vakaras", "Požeminis traukinys" ir tos ilgos raudos, sutelktos skryjuje "Vilniaus veidai sniege".

Kaip minėjau, J. Blekaitio poezija yra perėjusi ilgąmetį gludinimą. Šio neskubėjimo arba kantraus beldimosi į amžinybės duris prasmė išsakoma eilėraštyje "Kellionė ratu":

Nežinau, ar į pabaigą, ar iš pabaigos ir pradžia.
O kai stabtelė, apsidairai — nežinio, ar išvis keliauta. (17)

Idomu, kad "Kellionė ratu" pirmoji versija sudaryta iš septyniolikos eilučių, buvo atspausdinta 1966 metais "Metmenyse" (Nr. 12) ir vadinosi "Švento Jono duona". Tiki dabartinio rinkinio išleidimo šis eilėraštis visiškai transformavosi, dvigubai pailgėjo: atsirado naujų klausimų ir vaizdų, kuriais poetas norėjo parodyti pagrindinę prasmę įėjimo į temą. Netikėtai pamatius krautuvėlės lange švento Jono ankštis, atsigręžiamą į vaikystę. Omai samonę užlieja prisikėlimo spinduliai. "A, ta išplėstom į pasaulį akim / nebūta vaikystės laimė!" Čia būdvardis "nebūta" reikia suprasti kaip "fantastiška, nepaprasta".

J. Blekaitis savo poezijoje dažnai laviruoja tarp mįslingos netikybės ir aiškių aforistinių išvadų. Taip pat — tarp žaisminių retorinių klausimų ("Verčiau pasakyk man — / kiek aš turi spalvų akyse") ir nenumaldomo troškimo suprasti. "Nežinau, nežinau" prieš jį iškyla

Jurgis Blekaitis

Nuotr. Vytauto Mažello

dažniau negu žinojimas. Poetas simpatizuoja nuo sujauktos tikrovės bėgantiems menininkams pranašams. Toks jam buvo Algimantas Mackus, negalėjęs pakęsti laikmečio nuopuolio ir trokęs pakilti į kilnesnį pasaulį. Algimantui Mackui ir skiriama didžioji elegija "Route 66", kurioje bėgama "į naują Lietuvą ir naują žemę":

be vargo, skriaudės ir be priepaudo,
nuvalytą nuo smulkmenų ir provincinių dulkių, — abstraktų Tėvynę. (121)

Pakilus bėgimas nuvedė į tragišką pabaigą. Vis dėlto žuvusio poeto eilių pasauliai išliko gyvi. J. Blekaitis užsklandžia elegiją: "tarp lysvių savo eilių — / nepaliečiamas, nebepažeidžiamas — / praėjai pakilus".

Laikmečio žiaurumas ir asmeniniai praradimai gėroakai apardė poeto kelią į prasmę. Tačiau išpaudė sieloje išmintingą toleranciją bet kokiai galimybei. Todėl į lemtinę klausimą "Kurį tiesa nemeluoja?", rinkinio pabaigoje atsakoma:

... tiesa, kad viskas, o viskas pasaulyje turi prasmę.

Ir tiesa, kad niekas niečiekas neturi prasmės. (130).

Nežiūrint prisipažinimo, jog "galvoj išminties mažiau, nei širdy", J. Blekaitis noriai pasiduoda viską apmąstančiam monologui. Minties įkvėptais mirksniais žodžiuose suvirsta žmogaus egzistencijos esmė. Poeto balsas darosi skaidresnis ir meniškai įtaigesnis:

Sirpsta dabar švitėdami mano pirštus vaisiai,
perlieja man į akis šviesą iš tolimiausių žvaigždynų. (29)

Kai kada, pasiduodant abstrakčiam patosui — lakiam asmeniškių simbolių bei vaizdinių pasauliui, lengva atitrūkti nuo skaitytojo. Taip, man regis, atsitinka ne viename J. Blekaitio eilėraštyje. Skaitytojas lyg ir jaučia poeto pergyvenimų dvelkimą, bet negali prasiskverbti į turinio vidų. Šitokiu uždarumu merdi eilėraštis "Sargas". Tiesiog knieti jo eilutėmis tarti poetui:

Nesuprantu, ką šneka kažkas
į mane iš manęs, —
man neliepta suprasti (31).

Antra vertus — uždarume glūdi modernios poezijos grožis (su tuo ne visi sutiks). Anot Alg. Baltakio, kai viskas aišku, nėra reikalo rašyti eiles. Ši dėsni pūkiai žino J. Blekaitis. Manysčiau, jam labiau rūpi pats prasmės įėjimo poetiškas aktas (pakili ar abejinga dramatinė įtampa, pašnekesio intymumas), negu logiškas būties paslapčių aiškinimas. Tokia yra eilėraščio "Žodžiai bežemiai" linkmė.

J. Blekaitio rinkinio vaizdymas yra tirštą, daugiabalsis, perpintas tradiciniais gamtos įvaizdžiais, kuriuos randame lietuvių poezijoje, pradedant liaudies dainomis. Čia dažnai minimi: medžiai, gėlės, paukščiai, lietus, žaibas, saulėlydis, vakaras, metų laikai... Iprastus žodžius poetas darniai supina su savo nuotaikomis. Kad ir eilėraštyje "Persimainęs vakaras". Apie jį vieną vertėtų rašyti išsamią analizę. Bet, taupant laiką, šio erdve, norisi pacituoti bent pabaigą:

Buvau bežadis, kaip nurimęs vanduo.
Buvau, kaip nepraskalęs pavasario gluosnis,
per kurio luobą ką tik prabėgo lengučiai likimo pirštai. (59).

(Nukelta į 4 pusl.)

Vyšnių žydėjimas Washington

Jurgis Blekaitis

AK, AKMUO...

Trenkia į mus visus aukso žaibu pavasaris.
Nelaukia širdis Velykų varpų,
kai užtrimituoja pirmieji narcizai,
skelbdami prisikėlimą.
Žibuoklių akis ižiebęs,
trenkia į mus žaibu pavasario dievas,
ant kelių parmetęs, nužemintus prikelia.
Kaip dailiai taria narcizų trimitams
mergaitiški obelaitių balsai baltutėliai!
Kaip graudžiai — tarsi maldos žodžius —
žiedlapius beria į vandenį
trapios japonų vyšnelės!

Ir tik akmuo, saulėj išilęs,
sako — saulės nėra, nematau.
Bumba dusliai, kaip netikėjimo mokslų daktaras:
— Agnosticus sum.
Saulės nėra. Mano siela — akmuo.
Dievo buvimas skelbiamas čia abejotinu
(šaukčiau nėra! Bet neleidžia man mokslo orumas:
Mokslo kaip mano širdis — abejonė).

Na, pasišildyk nors tu, žalsva gyvačiuk,
ant kerpėtos agnostiko nugaros.
Gerk saujomis liejamą saulės palaimą.
Jis ir tavęs neįaus, neregės, atkakliai užsimerkęs.
Ak, akmuo... Koks jis — ak, ak, ak, — akas!..

VAKARAS PO LIETAUS

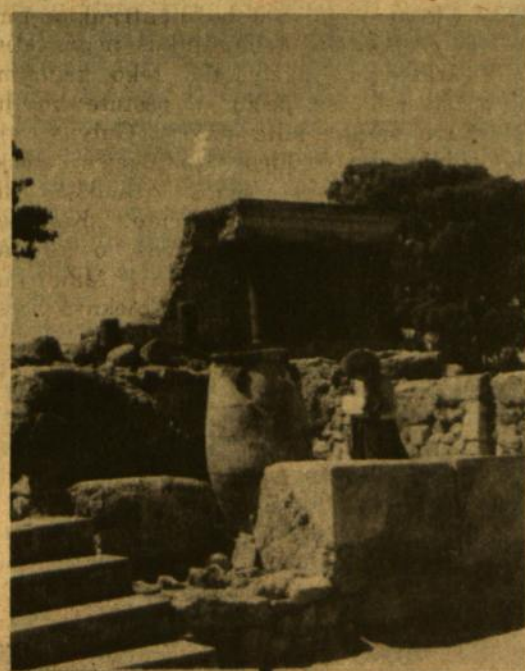
Po visą sodą plauko obelaitės,
lyg burlaiviai žali. Kartelėm stumias
nuo tviskančios žolės — kokia linksma,
kaip juokias ji lašais, kaip ripuliuoja!
Geltonas, šiltas vakaras, kaip širšė,
nuo kriaušės nepajėgia atsiplėsti
nei atsigerti lig soties karšto vyno.
O po langais — ir tokie mandagučiai,
sekmadieniškai puošnūs, nuprausti —
bijūnai saulei linkčioja labanakt.

(Iš knygos "Rudens ritmu")

draugės. Turistės, tuo tarpu, graikų nuomone, yra ne moterys, o keksės, atvažiavusios su pirmu pasitaikiusiu pulti į lovą. Esą, atostogos, tai atostogos viskam...

Kavinėje nesulaukusi pažįstamų, numaklinau į šokių salę-restoraną „Kastro“, pažįstamą iš pirmo apsilankymo Herakleone. Salė didelė, gerai apšviesta ir be ypatingų dekoracijų: graikams romantiškai pustamsių pusrūšių už jokį pinigą nepirši. Prie vienos sienos — vieta orkestrui ir laukymėlė šokėjams. Muzikantai jau stygavo instrumentus: gitarą, laudą ir graikišką lyrą. Pastaroji šiek tiek primena mažytę balalaiką. Dviejų vyriškų plaštakų dydžio, styguota, lyra būna pastatoma ant vieno kelio ir čirpinama, kaip smuikas. Laudą jau gerokai didesnė, irgi styguota, bet skambinama, kaip gitara. O „kad užgieda, uždainuoja, širdį taip graudina“. Senosios graikų dainos — liūdnos, širdį veriančios, naujesnės — linksmesnės, bet visos be išimties vilioja graikus šokti. Šoka vietiniai gyventojai, šoka svečiai, šoka atostogaujantys graikai, strypinėja ir kitataučiai. O graikai šoka todėl, kad negali nešokti. Daina ir šokiu jie išreiškia skausmą, džiaugsmą, pasididžiavimą, liūdesį, užuojautą, meilę, neapykantą. Muzika yra jų kraujyje, kiekvienoje kūno ląstelėje.

Graikijoje šokami trijų rūšių šokiai: „zembekiko“, „tsifteteli“ ir ratuku. „Zembekiko“, kurį anksčiau šokdavo tik vyrai, yra vieno asmens šokis, kurio tempas, nors įvairuoja, nėra greitas, žingsniai nenustatyti. Kai kurie judesiai būdingi šiaurės Graikijai, kiti saloms, tačiau galutinis šokis yra skirtingas, būdingas tik šokančiajam, laisvai keičiant žingsnių sudėtingumą, seką. Melo-

Kretos saloje, Knossos miesto rūmų griuvėsius, kurie yra daugiau negu trijų tūkstančių metų senumo.

dijos („rembetika“) paplito Pirėjuje (Peiraias) — pagrindiniame Graikijos uostamiestyje šio šimtmečio pradžioje ir vidury. Jose yra ir gaidų, pasiskolintų iš turkų per keturis vergijos šimtmečius. Šokantysis sukasi nedideliu ratu, linkdamas prie žemės ir vėl kildamas, lyg sužeistas paukštis, kuris mėgina skristi. Jis žiūri į savo kojas, arba jausmo pagautas, kažkur į tolį, tik, gink Dieve, ne į savo draugus, kurie, ratu priklaupę, ploja į taktą. „Tsifteteli“ jau visai

kitokio pobūdžio šokis: tempas greitas, turkiškas. Šokama poromis, viens kito neliečiant. Gali šokti ir du vyrai ar dvi merginos.

Judesiai primena turkiškus moterų šokius, tik čia dėmesio centre yra ne pilvas, o pečiai ir krūtinė. Dažna turistė pagauna tempą, bet kraiposi „amerikietiška“.

Į ratukus įsijungia visi norintieji. Jų yra įvairių. Sunkūs ir sudėtingi yra madeonietiški, šiaurės graikų šokiai. Pats lengviausias, daugeliui pažįstamas ir Graikijoje dabar vadinamas „turistų šokiu“ arba „Zorbos šokiu“ yra „sirtaki“, kurį išpopuliarino Amerikoje susuktas filmas apie Aleksį Zorbą.

Kretoje nešoka „zembekiko“, o tik porinius šokius ar ratukus. Vedantysis ar vedančioji dešinę ranką iškelia, o kairę laiko nosinė ar servetėlę. Paprastai antrasis šokėjas nosinę apvynioja aplink savo ranką, palikdamas tiek, kad pirmasis galėtų patogiai laikytis už jos.

Antrasis šokėjas pirmąjį išlaiko, kai šis sukasi ar kitokius akrobatiškus žingsnius atlieka. Jei pirmas praranda pusiausvyrą, jis visu svoriu pakimba ant draugo laikomos medžiagos skiautės. Vedantysis atlieka kelis sudėtingus žingsnius, visi kiti, rankom susikabinę ar jas uždėję ant gretimų pečių, seka jį daug paprastesniu, nustatytu žingsniu. Tempas įvairuoja. Staiga pirmasis šokteli aukštyn ir, sukdamas bei linkdamas, delnu užgauna iškeltosios kojos kulną. Kuo geresnis šokėjas, tuo įmančiau jis šitą judesį atlieka. Pakartojęs tai keturis ar penkis kartus be pertraukos, paleidžia nosinę ir, lengvai sukdamas, kaip pienės pūkas vėjuje, atitolsta nuo kitų ir prisi-

jungia prie šokančiųjų eilės galo. Merginos irgi šoka, bet daug paprasčiau, be pašokimų, be akrobatikos.

Prie vynu, sūriu ir vaisiais apkrautų stalų besilsincius radau ir savo pažįstamus...

Pavasarij jau buvau aplankiusi pačius garsiausius Kretos griuvėsius Knose (Knossos). Tai liekanos senosios minoinės civilizacijos, žlugusios apie 1400 m. prieš Kristų. Anglas tyrinėtojas Evansas (Sir Arthur Evans) dvidešimtojo amžiaus pra-

Minoinės kultūros, klestėjusios Kretos saloje prieš daugiau tris tūkstančius metų, įspūdingos liekanos Knossos mieste su smalsiais mūsų šimtmečio žmonėmis.

Jaunatviško bruzdėjimo veteranui Antanui Rimydziaiui 75 metai

Laisvosios Lietuvos dveji dešimtmečių kultūrinio gyvenimo laikotarpis visais savo polėkais ir jų kūrybiniais rezultatais kol kas mūsų tautos istorijoje yra toks vienintelis, nuostabą ir pasididžiavimą keliantis. Normaliam ir laisvam tautos gyvenimui anas laikotarpis būtų ne vieno kultūros istoriko jau plačiai ištyrinėtas ir aprašytas, ilgiau sustojant prie ryškiųjų to meto pavardžių tiek literatūros, tiek dailės, muzikos bei mokslo srityse. Tačiau su nepriklausomybės pradiniu ano laikotarpio prasidėjusi tragika nesibaigė dar ir šandien. Jauni visų minėtų sričių žmonės, subrendę ir kone savo kūrybines viršūnes pasiekę, bet savo pašaukimu dar nebaigę, karų ir okupacijų buvo išblaškyti, sunaikinti, nutildyti, nusiviesti ir tokias sąlygas, kur augti bei žydėti dirvos ir klimato jau nebuvo. Baisi žaizda gyvosios tautos kūnė, baisus nuostolis jos kultūrinio gyvenimo raišys!

Tokios mintys ir tokie svarstymai kyla, kai prisimename, jog aną šviesaus nepriklausomybės laikotarpio ir jaunatviško kultūrinio bruzdėjimo ryškiam dalyviui, poetui, žurnalistui ir daugelio kultūrinių darbų inspiratoriui bei vykdytojui Antanui Rimydziaiui šiemet suėjo gražus ir veteraniškas 75 metų amžius. Jubilatas yra gimęs 1905 m. kovo mėn. 2 d., o šiuo metu gyvena New Yorke, Brooklyne. Antano Rimydzio kūrybingiausias gyvenimo laikotarpis rįsasi su Kasto Binkio, Jono Aisčio, Antano Miškinio ir kitų kiek vyresnių ir bendraamžių rašytojų sambūrine ir asmeniškai didžiai bičiuliška veikla. Turbūt ne veltui tad ir poetas Jonas Aistis, 1941 metais atskirtas nuo savo bendražygių, Grenoblyje, Prancūzijoje, nostalgikai rašė:

*Kiekvieną vėly rudenį svetur
keliaujant,
Lyg lapai lydinčys retėdavo
tolydžio...*

*Pasigendu, tartum gimtines
žemės saujos,
Šiandieną aš Miškinio, Binkio
ir Rimydzio...*

Pirmasis jau akivalzdžiai matomas jubilato literatūrinis žingsnis buvo jo daugiau simbolistinio veido eilėraščių rinkinys "Mano vėdos" (1924). Bet po to Antanas Rimydis tuoj pat gyvai įsijungė į naują ir jaunatvišką, K. Binkio ir kitų inspiruotą futuristinį mūsų literatūros sąjūdį, kurio tribūna buvo pradėtas leisti literatūros žurnalas "Keturi vėjai". Antanas Rimydis tapo "Keturių vėjų" atsakinguoju redaktoriumi, o vieno numerio ir faktiškai jo redaktoriumi. Pasirodo ir jo jau futuristinio sukūrimo eilėraščių rinkinys "Knyga be vardo". Gyvai reikišias ir Lietuvos rašytojų draugijoje, būdamas jos reikalų vedėju. Galima būtų sakyti, kad visa Rašytojų draugijos organizacinė ir akivaizdi jos reikšmėsi veikla tada ir gulė ant Antano Rimydzio pečių. Jo iniciatyva ir buvo pradėtos rengti pirmosios mūsų literatūros šventės su premijų įteikimais, su rašytojais svečiais iš užsienio, su literatūros vakarais Kaune ir provincijoje. Jo rūpesčiu 1934 metais buvo įsteigtas ir paties redaguotas mūsųose lig šiol toks vienintelis, galima sakyti, vien literatūrai skirtas dvisavaitinis laikraštis, "Literatūros naujienos", savo turiniu ir techniškuoju sutvarkymu prilygusios ano meto Vakarų Europos šios rūšies leidiniams.

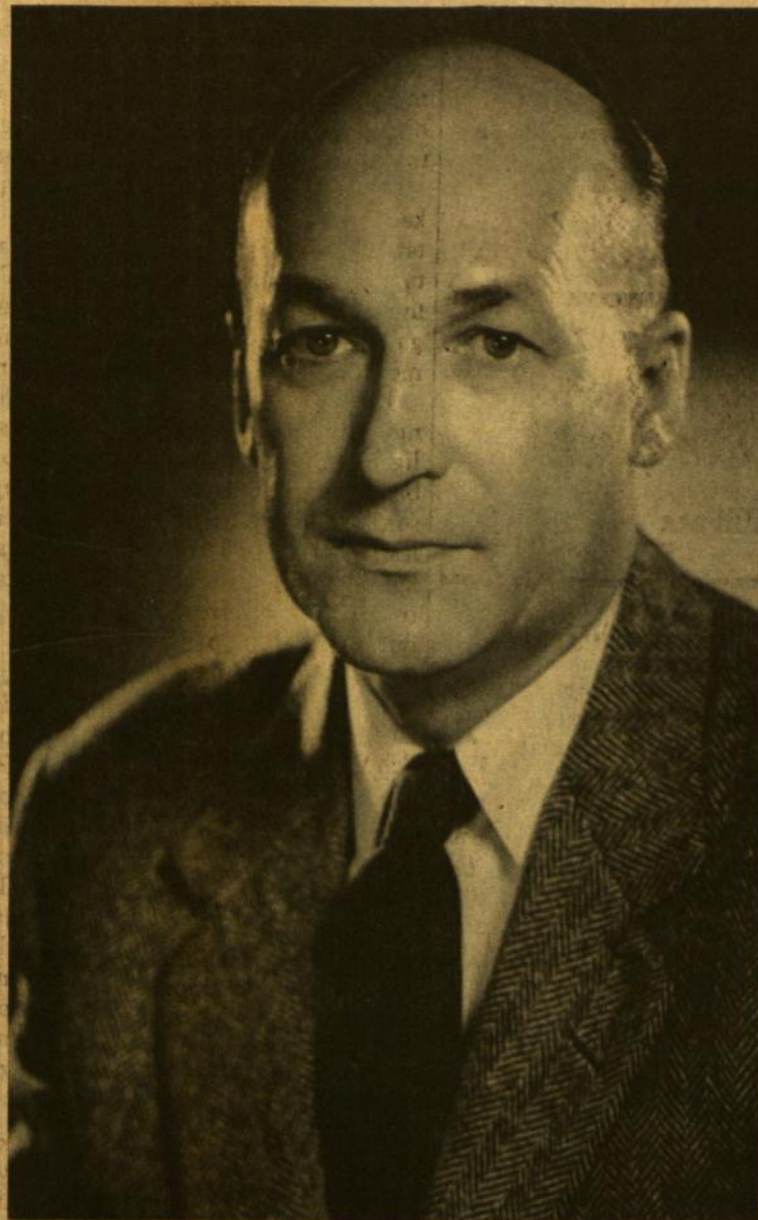
Tačiau Antano Rimydzio kultūrinis reikšmėsi buvo skirtas ne vien tik intelektualiniam klodui, bet ir visos tautos kilstelėjimui aukštyn. Tad Antano Rimydzio giliai įmintos pėdos yra ir didžiausius tiražus tada pasiekusiame, grynai mūsų kaimui skirtame laikraštyje "Ūkininko patarėjas", kurio redakcijoje jis išdirbo 13 metų, būdamas redakcijos nariu, antruoju redaktorium, techniniu redaktorium ir vyriausiuoju redaktorium.

Šiandien okupuotosios Lietuvos kultūrinio gyvenimo formuotojams ir stabdžiams įsakyta visą aną nepriklausomos Lietuvos kultūrinį polėkį arba visai nutykti, arba bent vaizduoti vienašališkai ir iškreiptai. Sakysim, ano meto literatūrinis gyvenimas, jeigu ir užsimenamas, tai tik rašant taip, lyg be trečiafrontininkų nieko kito reikšmingesnio ir nebuvo. Šios krypties susibaudėliai stengėsi ir stengiasi savo atsiminimuose tik tokius aprašus tepalikti. O kur kiti?

Tad ir kyla nejaukus klausimas, o kur nepriklausomybės literatūrinio gyvenimo laikotarpio istorinės vertės turintys išėjimo pasklidusių Antano Rimydzio kartos rašytojų atsiminimų puslapiai? Ar tik ne vienintelis Jonas Aistis čia reikiama duoklę bus atidavęs tiek periodinės spaudos puslapiuose, tiek savo atsiminimų knygoje "Apie laiką ir žmones" (1954). O kad jo pavyzdžių būtų pasekė ir kiti, Vakaruose esantys, jo bendraamžiai! Ir minty pinasi nepamirštamų pavardės: Bernardas Brazdžionis, Stasys Santvaras, Vincas Ramonas, Gražina Tulauskaitė, Bronys Raila, Antanas Vaičiulaitis, Nelė Mazalaitė... Knygų nėra... Bet gal jie rašo? Gal jų atsiminimai jau guli stalčiuose? O kad taip būtų, kad taip būtų! Kokia tai būtų tikro pinigų duoklė mūsų kultūros, mūsų literatūros istorijai, ypač autentiškam nepriklausomos Lietuvos literatūrinio gyvenimo portretui, regimam ne vien tik pro raudonus akinius.

Su tokiomis intencijomis ir grįžtame vėl prie jubilato Antano Rimydzio, linkėdami jam visokeriopos stiprybės ir prašydami atsiminimų kaip žmogaus, drąsiai plaukusio mūsų šviesiausio laikotarpio literatūrinio gyvenimo jaunatviškuose sūkuriuose.

k. brd.

Antanas Rimydis

Nuotr. Vytauto Maželio

Dėmesys kompoz. Br. Kutavičiui ir jo Džukiskoms variacijoms amerikiečių spaudoje

"New York Times" kovo 23 d. laidoje ir "Chicago Tribune" kovo 30 d. laidoje yra atspausdinti Harlow'o Robinson'o, po šėšiu mėnesių grįžusio iš Maskvos, gana platūs Sovietijos muzikinio gyvenimo aprašai, pabrėžiant absoliučias politines tenykščio muzikinio gyvenimo gaires, prie jų prisitaikiusių kompozitorių kūrybinį bergždumą ir modernios, labiau vakarietiškos krypties kompozitorių sunkumus partiniuose varžtuose. Harlow Robinson turėjo progos iš arti stebėti

Maskvoj vykusį šeštąjį visos Sovietijos kompozitorių kongresą ir klausytis ta proga ten surengtų koncertų. Vakarietiui tie koncertai su politinėmis kantatomis ir visa dirbtine pompastika atrodė tikras atsilikimas nuo šiandieninės muzikos pasiekimų. Tarp dėsio verty kompozitorių minimas estas Arvo Part. Jo kūrinys turėjo būti atliktas kongreso metu ir jau buvo įrašytas į spausdintas programas. Tačiau kompozitorius pareiškė (mūsų Jurašo pavyzdžiu) norą išvykti į Va-

Pašnekesys su dangum ir žeme

(Atkelta iš 3 psl.)

Menkesni poetai būtų trafaretiškai pasakę "sunkūs likimo pirštai". J. Blekaitis į likimą pažvelgia kitaip, nes, širdimi klausydamas vakaro garų — vos girdimos žalsvos sidabrinės giesmės, jaučia nuostabų palengvėjimą. Atseit, nuoširdus sąlytis su gamta lengvina tragizmo svorį.

Ne vien sąlytis su gamta, bet ir su Lietuva, atsiminimų sukelias, J. Blekaitis eilėse įskelia jautriausias kūrybos kibirkštis. Į vaizdingas frazes tais momentais įžengia taiklūs žodžiai. Čia "Rudens ritmo" poetas savo tapybiškumu kur kas prašoka J. Blekaitį mastytoją teatralą. Siūlyčiau įsiskaityti į gražų eil. "Smėlis Birštono kapuose".

Užsklęsdamas šią pernelę padriką recenziją, norėčiau išskelti ypatingą Jurgio Blekaitis padėtį mūsų šėšvijos sielovaizdyje, kadangi jaučiu, jog dabartinėje knygoje J. Blekaitis yra mūsų kultūros likimo liudytojas. Suprantama, turiu minty kultūros literatūrinę pusę, apėmusią Nešvijos nepriklausomybės pabaigą, bolševikmetį, vokiečių okupaciją Vil-

niuje, trečties metus Vokietijoje, dešimtmečius tornadiname Amerikos ore. J. Blekaitis buvo artimas Baliui Sruogai Lietuvoje, vėliau A. Škėmai, Alg. Mackui, Alf. Nykai — Niliūnei Amerikoje. Jis alsavo jų kūrybos polėkiu, pažino jų dvasines kančias ir džiaugsmus, bejieškant meniško tobulumo.

J. Blekaitis giliai pergyveno kai kurių savo draugu belaiškį atsisakymą. Apie tai dabar skaitome jo rinkinio elegijose. Skaitome ir regimę, kaip skaudžiai įvairūs epochos kirčiai kruvino mūsų sielovaizdį. Todėl ir tryškta J. Blekaitis įsisavintas XX amžiaus egzistencinis liūdesys. Panašias intonacijas A. Nyka-Niliūnas akcentavo per visą savo nuožnią kūrybą, kurioje nėra nei grotesko, nei juoko. Nedaug terasime šypsnių ir J. Blekaitis eilėse. Gal viena kita ironijos smėkštelėjimą. Savo rinkinyje jis atvirai vyriškai šnekasi su žeme ir su dangumi. Nenumaldomai trokšta suprasti tai, kas įvyko. Tikriausiai dažnas skaitytojas supras šiuos eilėraščius kaip jautrų mūsų likimo paliudijimą.

karus. Tada jo pavardė programose buvo popieriukais užlipinta, ir niekas koncerte jo negirdėjo.

Mums įdomiausia yra tai, kad Harlow Robinson sumini, ypač išskirtinai akcentuojamą, Maskvos koncerte girdėtą lietuvių kompozitorių Bronislovą Kutavičių. Apie jį H. Robinson rašo: "There were a few interesting new works (all the music was less than five years old), such as the "Dzukisky Variations" by the Lithuanian Bronislovas Kutavichus, using a chamber ensemble and tape recorder to produce an unusually subtle and emotional intense reworking of a simple Lithuanian folk tune".

H. Robinsonas pabrėžtinai dėmesys šios rūšies Br. Kutavičiaus kūriniui "Džukiskoms variacijoms" galėtų būti įsidėmėtinas ir šėšvijoje, kur mes muzikinę vertę linkę sverti vien kolosaliskų rėmų užmojais.

Kalbant apie Br. Kutavičių, galima būtų dar prisiminti, jog turėta visoje knygos struktūroje.

ATSIUSTA PAMINETI

● PETRAS PERKUMAS, Lietuvių Domukas Savio. Lietuvių saleziečių leidinis. S. Paulo S.P. — Brazilija. Knyga gražiai išleista, gausiai iliustruota. Tačiau turinyje tikras laikraštis viniųgras: ir apie Petriuką Perkumą, ir įvairius įvairių autorių straipsniai. Bet nežinia nei kam priekaištauti, nei ką girti, nes ir redaktoriaus kaip ir nėra. Turint tokias puikias spaudos priemones, gaila, kad jokio plano negalima būtų dar prisiminti, jog turėta visoje knygos struktūroje.

džioje čia atrado puikius rūmus. Dabar griuvėsiai yra dalinai atstatyti ir galima susidaryti vaizdą, kaip tada gyveno kretiečiai. Rūmai buvo bent trijų aukštų, turėjo teatrą, šventovę, aliejaus spaudyklas, sandėlius, galybę kitų kambarių, visokiųjų įrengimų ir net vandens skalaujamą išvietę. Daugeli lauko ir vidaus sienų puošė spalvingos freskos. Labai plačiai vartojama buvo ryški, rusvai raudona spalva, kuria nudažytos ir rūmų kolonos. Pastatus ir kambarius puošė dekoratyviniai dievo — jaučio ragai. Tapyba vaizduoja margaspalvius jogikus ir jojikes ant jaučių, šokėjas, procesijas, delfinus. Mininės kultūros iškasenos Feste nėra tokios įspūdingos, kaip Knose, nes nieko nėra atstatyta ir sunkiau įsivaizduoti, kaip visa tai atrodė.

Šį kartą nusprendžiau pasižvalgyti po likusias Kretos vietas ir kas rytą pasirinkdavau vis kitą autobusą pasiekiamą miestelį. Valandinės ir ilgesnės kelionės buvo ypač smagios, nes vairuotojai įjungdavo radiją ir buvo galima klausytis Kretos dainų ar vietinių keleivių pokalbių. Į šneką įsijungdavo visi: senimas, jaunimas, moterys, vaikai... Ir vairuotojas kartais per visą autobusą savo nuomone pareiškėdavo, o jau kai įsiskarščiuodavo kurie ginčo varžovai, tai ne tik gerkles paleisdavo, bet atrodėdavo, kad tuoj ir į plaukus įsikibs. O už poros minučių, žiūrėk, apsikabinę jau dainą traukia. Daugiausia dalyvių sutraukęs gincas, kiek jį sekti galėjau, buvo apie jaunimą, kuris bėgte bėga iš kaimo į miestą, bei apie tėvų ir vaikų pareigas. Vyresnieji su kartėliu išmėtinėjo jaunimui, kad šis, užuot atsisteisęs už tėvų rūpestį ir išlaidas auginant vaikus, išsikelia į miestus, palikdamas senimą ir toliau vargti. Jaunikai aiškinosi, teisinosi, dievažiėjosi, bet nieko

Būdinga saulėtosios Graikijos detalė.
Visos nuotraukos Eglės Juodvalkės.

nelaimėjo. Tik autobusus prisipildė dūmų, nuo gausėjančių rūkančių, o ginčo dalyviai vis dažniau ėmė šauktis Švenčiausios, paskutinę repliką dar mesdami per petį, jau išlipė...

Pirmom dienom apsižvalgiau pačiam Herakleone, apžiūrėjau jo bažnyčias, aplankiau sename miesto mūre palaidoto rašytojo Kazancakio (Kazantzakis) kapą, keletą paplūdimių, ir pirmą kartą išmėginau šiltos, bet banguotos Egejo jūros vandenį. Trečią dieną — į Matalą. Tai pietinio Kretos kraščio miesteliukštis — paplūdimys, apsup-

tas uolų, kuriose gamta ir laikas išėdė urvus. Pakrantė — žvirgždas, su vietomis pasitaikančiais dideaniais akmenimis. Čia mėlynasis Egejas buvo kaip stiklas. Mataloj ne viena mergina plaukė apsirėngusi „vyriškai" — vien glaudėm. Mat, saulutė kaitino be pasigailejimo, ragindama visus nerekalingus rūbus palikti pakrantėje. Pasiimaudė vaikinai ir merginos išdžiūvusios gerkles vilgė vynu čia pat esančiose „tavernose".

Vakarejant grįžau į Herakleoną, persirengiau ir patraukiau pėsčia per miestą į koncertą. Lauko stadione, kuris įrengtas ant mūro sienos, pastatytas Venecijos italų okupacijos metu, įvyko kretiečių kompozitoriaus Christo Leondžio (Leondis) 15-kos metų kūrybos sukakties minėjimas. Jame dalyvavo ir pats kompozitorius, kuris dirgavo orkestrą, sudarytą iš birbynininko, fleitisto, būgnininko, gitaristo ir kelių muzikantų, kurie grojo būžukiais (bouzouki). Dainavo keturi solistai. Stadione buvo tiek žmonių, kiek Amerikoje pajėgia sutraukti tik futbolo rungtynės. Svetimtaučių beveik nesimatė. Kompozitorius Leondis yra sukūręs muziką Pablo Nerudos, Aristofanio, Lorkos (Federico Garcia Lorca), Janio Rico (Jannis Ritsos) ir kitų poetų žodžiams. Naujausiuose kūriniuose, kurių pasaulinė premjera įvyko tą vakarą, jis priminė ir Kretos pasipriešinimą naciams karo metu. Ir angliškai skaitantieji jau turėjo progos susipažinti su Kretos rezistencinio sąjūdžio veikla. Anglų kalba yra išėjusi knyga „The Cretan Runner". Jos autorius — kalm pie-muo G. Psychoudakis, kuris partizanavo Kretoje ir trejų metų pergyvenimus užrašė dienoraštyje. Jo užrašus išvertė ir jų išleidimu rūpinosi kartu partizanavęs anglų karys.

Ketvirtadienį išsirušiau į Aghios Nikolaos — dailių miestelį ant jūros kranto, savo grožiu ir jaukumu pritraukusį aibes turistų. Mažutį žvejų uostą supa sodai, žvėrimis ir paukščiams užuovėja. Ant suoliuko atsisėdus ten užsisvajojau. Įplaukiantį laivą bei du linksmus saulėje nuradavusius žvejus pastebėjau, tik jiems prie pat manęs pri-risus laivą. Vyrukai prikabinę mane kartu išplaukti porą valandų žuvalti. Manolis traukė iš vandens kilometrą tinklą, o Lefters ėmė iš jo jūrų kriauklės, žuvis ir kitus gyvūnus. Aš sėdėjau sau be darbo ir mėgavausi gamtovaizdžiu: rugiagėlių mėlynumo jūra, už debesiuų besislapstančia saule, uostu, kalnais, baltom uolom. Vaisinomis prisirpusio arbatos riekelį ir baltų graikiškų vynu — recina. Pažūklavus vyrai išlaipino mane krante, o patys kibo valyti tinklą naktinė žūklei.

Sekantį rytą pasukau į vakarus, į Retimono (Rethymnon). Ten apvaikščiojau didžiulę pilį ir mūrų, likusių iš italų okupacijos laikų — dvylikto, trylikto šimtmečio. Kretos miestų architektūra yra keistas įvairių okupacijų mišinys: pavyzdžiui, senosios bažnyčios būdavo „pataisomos" pagal naujųjų valdovų skonį. Ir dabar tas pats pastatas gali turėti itališką verandą, bizantiškas duris, graikiškas sienas... Pietus įsidrąsinus pavalgiau mažutėje darbininkų valgyklėlėje, kur, kaip įprasta Graikijoje, maistą teko užsisakyti, virtuvėje apžiūrėjus puodus. Vietiniai nuo manęs akių nenuleido, o aš vos galėjau su-laikyti šypseną, atsiminus kitą valgyklą Makedonijoje, Kavalos mieste. Ten, man besikalbant su savo bendrakeleive, irgi lietuvaite, valgyklos kampe susėdė septyni ar aštuoni „nuolatiniai" spėliojo, kokios mudvi tautybės. Padavėjas siuvo pirmyn at-

gal per kambarį, kol pagaliau išdrįsęs pasiteiravo, ar mes amerikietės. Ne, sakiau. Tai gal vokiečiai? Irgi ne, atsakiau graikiškai. Esam lietuvaitės. Iš Lietuvos. Aaaa, iš Lietuvos..., reikšmingai numykė jis ir grįžo prie savo bendrų. Na, na, klausinėjo anie, tai iš kur gi jos? Iš Lietuvos, atsakė. Pakraipė, pakraipė galvas ir vis dėlto paklausė: O kur ta Lietuva? Mūsų šiek tiek panielę nužvelgė paklausiusius ir išdidžiai, užtikrintai atšovė: O kur! Visi žino, kad... Afrikoj.

Šeštadienį aplankiau Hersonisą (Hersonisos). Tai irgi mažutis miestelis prie jūros — penki viešbučiai ir sauja atminų krautuvėlių, kuriose pardavinėja pagal iškasenas padarytus molinius indus, figūreles, įvairius rankdarbius, audinius ir pigius plastikinius niekelius.

Sekmadienį, prieš atsisveikindama su Herakleonu, nudūmiau į knygyną apsirūpinti knygomis. Kol aš nedrąsiai laužyta graikų kalba aiškinau, kad noriu įsigyti graikų poezijos knygų, knygyno savininkas šypsojos ir ūsą. Man baigus lementį savo klaidimus, ne tik patarė kokias knygas pirkti, bet, nulekęs į kavinę, atnešė abiemis tirštos juodos kavos nykščio didumo puoduose, padovanėjo man poeto Ricó „Epitafijas" ir įrašė nuoširdų linkėjimą, kad mūsų vaikai, kada nors susitike, taip pat pasidalytų bent kavos puoduku, kaip kadaise jų tėvai vieną rudens popietę Herakleone. Pasišnekuodavom apie Lietuvą ir jos laisvės siekius, gyvenimą užsienyje, Graikijos vaidmenį žmonijos istorijoje, apie poeziją, kalbų mokslą, politiką... Tai buvo retas graikas, kuriam nereikėjo aiškinti, kas ir kur ta Lietuva. Iš Kretos išsivežiau geriausius krašto ir jo gyventojų įspūdžius ir viltį netrukus vėl tenai apsilankyti.